

Türkiye'de Kütüphaneciliğin Gelişimi^(*)

The Development of Librarianship in Turkey

Doğan Atılgan^(**)

Öz

Ülkemizde kütüphanecilik Cumhuriyetle birlikte çağdaş anlamda ele alınmaya başlanmıştır. Kütüphanecilikle ilgili önemli adımlar da yine o dönemlerde atılmıştır. İlk başlarda kurslarla başlayan kütüphanecilik eğitimi daha sonraları enstitü olarak sürmüştür. Kısa bir süre sonra üniversite düzeyinde üç bölüm halinde sürdürülen kütüphanecilik eğitimini bitirenler ülkemizde değişik ad ve işlevlerle hizmet veren kütüphanelerimizde çalışmaktadırlar. 1995 Ağustos'unda Türkiye'de yapılacak olan IFLA Genel Kurul ve Konferansına katılacaklara ülkemiz kütüphaneciliğini tanıtmak amacı ile hazırlanan bu yazıda fazla ayrıntıya inilmemiştir.

Abstract

Librarianship in Turkey had become a concern along with the foundation of the Republic. The important steps concerning librarianship were undertaken in the same era, too. Education for librarianship was first started with short courses and continued with an institute. Later, departments of librarianship were established at universities. Today, graduates of such departments work in various kinds of libraries with differing names and functions in Turkey. This paper aims to introduce the Turkish librarianship to the attendees of the IFLA General Council and Conference that is to take place in Turkey in August 1995.

İnsanoğlunun bilgi, düşünce ve sanat ürünleri ile tecrübelerini çağdan çağa aktaran bilgi kayıt ortamlarını derleyip düzenleyerek hizmete sunan kurumların başında kütüphaneler gelmektedir. Kütüphaneler tarih sahnesine çıkışlarından bu yana örgütlenmeleri ve hizmet anlayışları açısından değişimlere uğramıştır. Ulusların eğitim, bilim ve kültür yaşantılarında önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir. İnsanlık bugünkü uygarlık düzeyine kütüphanelerin yardımı ile yükselebilmiştir.

Türk kültür hayatında önemli yeri olan kütüphaneler Osmanlı İmparatorluğu zamanında 1826 yılında Evkaf Nezareti'nin kuruluşuna kadar, yüz yıllar boyu çeşitli özel vakıfların yönetiminde gelişimini sürdürmüştür. Kendi özel vakfiyelerindeki hükümlere göre yönetilen kütüphaneler ve verilen kütüphane hizmeti 1869 yılında devletin yükümlülüğü altına alınmıştır. Bu da aynı yılda Maarif Nezareti'nin kurulması ve "Maarif-i Umumiye Nizam-

(*) Makale Prof. Dr. Mustafa Akbulut tarafından İngilizceye çevrilerek *IFLA Journal* 'a yayımlanmak üzere gönderilmiştir.

(**) A.Ü. DTCF Kütüphanecilik Bölümü

namesi"nin yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmiştir. 1884 yılında da Devlet eliyle kurulan ilk kütüphane olan Beyazıt Devlet Kütüphanesi hizmete açılmıştır (Halk ve Çocuk ... , 1991: ix). 1923 yılında Türkiye Cumhuriyetinin ilanından sonra gerçekleştirilen yenileşme hareketleri kütüphanecilik alanında da kendini göstermiştir. 1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün vakıf kütüphaneleri Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilerek yönetimleri Kütüphaneler Müdürlüğü'ne bırakılmıştır.

Kütüphanelerin yönetimlerinin Kütüphaneler Müdürlüğü'ne devredilmesi kütüphaneciliğimizin çağdaş bir görüşle ele alınmasının başlangıcı olmuştur. Aynı yıl ABD'den davet edilen ünlü eğitimci John Dewey "Türkiye'de eğitim" hakkında bir rapor hazırlamıştır (Dewey , 1952). Bu raporda kütüphanelerimizin durumu da ele alınmış ve okul kütüphanelerinin önemi vurgulanmıştır. Yine 1924 yılında yayınlanan Celal Esat Arseven'in *Notlar ve Kütüphanelere Dair Usul-ü Tasnif* adlı eserde kütüphanelerimizin organizasyonu ele alınmıştır. Ertesi yıl Milli Eğitim Bakanlığı kütüphaneler müfettişi Hamit Zübeyr Koşay "Kütüphanelere Dair" başlığını taşıyan bir rapor hazırlayarak kütüphanelerin dermelerini incelemiştir. Koşay yine aynı yıl yayınlanan bir esere yazdığı önsözde (Halk Kütüphanelerinin... , 1925) halk kütüphanelerinin önemine değinmiştir. Bu eserin sonuna gezici kütüphanelerle ilgili bir yönetmelik ekleyerek konuya verdiği önemi ortaya koymuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kütüphaneciliğimizin sorunlarını ortaya koyup, çözüm önerilerine ilişkin olarak yapılan çalışmalar daha sonra yurt dışından gelen çeşitli uzmanların verdiği raporlarla sürmüştür.

Bu çalışmaların ilki "İstanbul Darülfünunun İlgası Hakkında Rapor"dur (Ersoy , 1966 : 10). Malche tarafından hazırlanan ve merkez ve seminer kütüphanelerinin sorunlarını irdeleyen bu rapor 1932 tarihlidir. Daha sonra 1935 yılında Helmut Ritter İstanbul kütüphanelerini ele alan bir rapor hazırlamıştır (Ötügen , 1957). Ertesi yıl Yüksek Ziraat Enstitüsü Müdürü Joseph Stummvoll yaptığı çalışmada kütüphanelerimizin okuyucu, bütçe ve derme gibi önemli konularını irdelemiştir (Stummvoll , 1935).

Bu çalışmaların yapıldığı yıllarda Ulu Önder Atatürk'ün direktifleriyle 1934 yılında 2527 Sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kütüphanelerimizi ve Türk kütüphaneciliğini yakından ilgilendiren Derleme Yasasında Türkiye Bibliyografyası ve Milli Kütüphane kavramlarına yer verilmiştir.

1948 yılında Milli Kütüphanenin kurulması ve 1950 yılında Milli Kütüphane'nin kuruluş kanununun yayınlanmasından sonra Kütüphaneciliğimiz hakkında bir başka rapor da 1952 yılında Dr. Lawrence S. Thompson

tarafından hazırlanmıştır. Türkiye kütüphanelerini geliştirme raporu adını taşıyan bu eserde de sırasıyla Milli, niversite, okul ve halk kütüphaneleri ele alınmıştır. Kütüphanelerin mevcut durumları ortaya konduktan sonra, iyi bir hizmet için yapılması gerekenler tek tek vurgulanmıştır. Raporun sonunda da bazıları hala geçerli olan öneriler listesi verilmiştir (Thompson , 1952).

Kütüphaneciliğimizin önemli kilometre taşlarından biri de 1960 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte Kütüphanelerimiz yeni kurulan Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Ktphaneciliğimiz konusunda yapılan bu çalışmalar dikkatleri konunun üzerinde yoğunlaştırmıştır. 1961 yılında yapılan bir toplantıda niversite kütüphaneleri dışında kalan tüm kamu kütüphanelerinin durumu irdelenmiş, sorunlar ortaya konmuştur. ngrlen zmleri de içeren bir rapor toplantı sonunda yayınlanmıştır (Kütüphaneler Komitesi Raporu , 1961).

1971 yılına kadar Genel Müdürlük bünyesinde hizmet veren niversite kütüphaneleri dışında kalan kütüphanelerimiz yeni kurulan Kültür Bakanlığı'na bağlanmıştır. Kültür Bakanlığı'nın yapısındaki değişmeler ktphanelerimizi de yönetim açısından etkilemiştir. Bugün lkemizdeki kütüphaneler türlerine göre farklı yönetim birimlerine bağlı olarak hizmet vermektedir. Bununla birlikte kütüphane kavramı da artık verdiği hizmetleri ifade edemez hale gelmiştir. Dokümantasyon-enformasyon merkezi ya da çeşitli bilgi sağlama kuruluşu olarak örgütlenen kütüphaneler, artık materyallerin saklanıp düzenlenmesinden çok belgelerde yer alan bilgilerin hizmete sunulduğu kuruluşlar halini almıştır.

Kütüphanecilik Eğitimi

Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi formal olarak yürütülmeden önce, başka ülkelerde de olduğu gibi usta ırac ilişkisine dayanıyordu. Yetişmiş deneyimli personel, yanında çalışan ge personelini eğitilmesine yardımcı oluyordu. ABD'de Melvil Dewey tarafından ilk kütüphanecilik okulunun açılmasından yarım yüzyıl sonra Türkiye'de ilk resmi kütüphanecilik kursu, Fransa'da Kütüphanecilik eğitimi gören **Fehmi Ethem Karatay** tarafından başlatılmıştır. 1925-1926 yıllarında İstanbul kütüphanelerinde çalışanlar için gerçekleştirilen bu kursa 30 kadar kursiyer katılmıştır. Bir daha tekrarlanamayan bu kursun sonunda kursta anlatılan konular Türkiye'de ilk ve gerçek anlamda kütüphanecilik meslek kitabı olarak yayınlanmıştır (Ötüken , 1957 : 5).

Türkiye'de ikinci kütüphanecilik kursu birincisinden 10 yıl sonra Yüksek Ziraat Enstitüsü Kütüphane Müdürü olarak ülkemize gelen ve beş yıl

kadar bu görevde kalan Dr. Josef Stummvoll tarafından yönetilmiştir. 1936 yılı başlarında açılan bu kursa Ankara'da çeşitli kurumlarda çalışan kütüphane memurları ve kütüphaneciliğe ilgi duyan 30-40 kişi katılmıştır. Üç ay süren kursun sonunda sınav yapılmış ve başarılı olanlara birer belge verilmiştir. Ne yazık ki bu kurs da bir daha tekrarlanamamıştır.

Kütüphanecilik eğitiminin üniversite düzeyinde verilmesi fikri ilk defa 1941 yılında Kütüphaneler Müdürü Aziz Berker tarafından ortaya atılmıştır. Aziz Berker İstanbul Üniversitesi bünyesinde bir Kütüphanecilik Enstitüsü kurulmasını (Artukoğlu , 1979 : 3) öngörmüş, ancak bu o yıllarda gerçekleşmemiştir. Türkiye'de ilk devamlı kurs daha sonra Milli Kütüphane'yi de kuran ve Almanya'da kütüphanecilik eğitimi gören Adnan Ötüken tarafından başlatılmıştır. 1942 yılında başlayan bu kurs yılda iki sömestr olarak iki grup halinde 1952 yılına kadar devam etmiştir. 10 yıl süren bu kursa çok sayıda kişi katılarak başarı belgesi almıştır.

1952 yılında Kursun yürütüldüğü Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi profesörler kurulunca kütüphanecilik derslerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde seçmeli ders olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. Kütüphanecilik dersleri iki yıl enstitü olarak sürdürülmüştür. 1954 yılında Ankara'da Amerikan Kütüphanesi Müdürü Emily Dean'in girişimleri ve Ford Vakfının desteği, verilen kütüphanecilik eğitimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Amerikan Kütüphaneler Derneği'nin de yönlendirmesiyle 1954-1955 öğretim yılında Enstitü, Bölüm olarak Adnan Ötüken'in verdiği derslerle öğretimini sürdürmüştür (Artukoğlu , 1979: 5). Adnan Ötüken'in bir sömestr dersleri sürdürmesinden sonra Ford Vakfı ikinci sömestrden itibaren 1961 yılına kadar öğretim elemanı açısından bölümü desteklemiştir. DTCF Kütüphanecilik Bölümü 1964 yılına kadar da Fulbright kuruluşunun gönderdiği öğretim üyeleri ile eğitimini sürdürmüş, bu tarihten sonra da Prof.Dr. Osman Ersoy'un yönetiminde derslere devam edilmiştir. Kütüphanecilik Bölümü 1988 yılında Arşiv, Dokümantasyon-Enformasyon ve Kütüphanecilik Anabilim Dalı olmak üzere üç Anabilim dalına ayrılmıştır. Bu üç Anabilim Dalında kimileri ortak olmak üzere Bilgisayar, Kataloglama ve Sınıflama, Halk ve Çocuk Kütüphaneleri, Çocuk Literatürü, Kütüphane Yönetimi, Yabancı Dil, Bilgi Ağları, Veri Tabanları, İstatistik, Araştırma Yöntemleri, Enformasyon Teknolojileri, Sistem Analizi, Bilgi ve Belgenin Tarihi, Osmanlıca, Kitap Dışı Materyaller ile arşiv ve arşiv bilimlerine ilişkin dersler okutulmaktadır.

Türkiye'de üniversiteye bağlı olarak eğitime başlayan ikinci Kütüphanecilik Kürsüsü İstanbul Üniversitesi'nde açılmıştır. Bu bölüm Profesör Rudolf Juchhoff ve Asistan Meral Şenöz (Alpay)'ın çalışmaları ile 1964-1965 ders yılı başında öğrenci kabul etmiştir (Baysal , 1987: 7). Prof. Juchhoff'un ölümünden sonra Türk eğitimcilerle desteklenen İ.Ü. Edebiyat Fakültesi

Kütüphanecilik Bölümünde de YÖK'ün kararı ile Dokümantasyon-Enformasyon Anabilim Dalı kurulmuştur.

Türkiye'de üniversite düzeyinde kütüphanecilik eğitimi veren üçüncü Bölüm, Hacettepe Üniversitesi bünyesinde 1972-1973 öğretim yılında öğrenci kabul etmiştir. Bu bölümün kuruluş çalışmaları Prof. Dr. İlhan Kum tarafından gerçekleştirilmiştir. Prof. Dr. İlhan Kum emekli oluncaya kadar da Bölüm başkanlığını sürdürmüştür. İlk iki yıl lisans üstü düzeyde eğitim programı uygulayan Bölüm daha sonra lisans düzeyinde de öğrenci kabul ederek eğitimini sürdürmüştür. H.Ü. Kütüphanecilik Bölümünde de Arşiv ve Dokümantasyon-Enformasyon Anabilim Dalları açılarak eğitim üç anabilim dalında sürdürülmektedir.

Hacettepe Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümlerinde okutulan dersler YÖK'ün kararı gereğince Ankara Üniversitesinde okutulan derslerle paralellik göstermektedir. Bugün yüksek lisans ve doktora düzeylerinde de eğitim verilen Bölümlerden yılda ortalama 100-150 öğrenci mezun olmaktadır. Mezun olan öğrencilerin büyük çoğunluğu çeşitli bilgi merkezlerinde istihdam edilmektedir.

Kütüphanelerimiz

Çok geniş bir yüzölçüme sahip ve 65 milyonun üzerinde insanın yaşadığı Türkiye'de kütüphanelerin örgütlenmesi ve ülke geneline dağılımında da farklılık gözlenmektedir. Bugün ülkenin her bir köşesine yayılmış olarak hizmet veren halk kütüphaneleri yanında genelde büyük şehirlerde yer alan üniversitelerin içinde üniversite kütüphaneleri bulunmaktadır. Bunun yanında hemen hemen her orta dereceli okulda yer alan ve örgütlenme açısından en kötü durumda olan okul kütüphaneleri de kütüphanecilik zincirinin bir halkasını oluşturmaktadır. Nüfus bakımından yoğun ve sanayileşmiş kentlerimizde yoğunluk kazanan özel araştırma kütüphaneleri ile Başkent Ankara'da yer alan Milli Kütüphane de zincirin diğer halkalarını oluşturmaktadır.

Örgütlenme, derme, personel, kullanıcı ve verilen hizmetler açısından farklılık gösteren bu kütüphane türleri aşağıda ayrı ayrı ele alınmaktadır.

Halk Kütüphaneleri

Ülkemizde en eski örgütlenme yapısına sahip olan kütüphane türü halk kütüphaneleridir. Ülkemizde halk kütüphanesi kavramı Cumhuriyet döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak işlevsel olarak halka ücretsiz kü-

tüphanesi hizmeti verme işi çok daha eskilere dayanır. Daha önce sözünü ettiğimiz vakıf kütüphanelerinin bir kısmı belli bir kesime hizmet verirken, büyük bir bölümü halka açık olarak hizmet veren kütüphanelerdi.

1932 yılında 'Halk Evleri'nin kurulması ile halk kütüphanesi hizmetinin daha etkin olarak verilmeye başlanması sağlanmıştır. Bir halk kütüphanesi hizmeti vermeyi amaçlayan halk evleri, halkın eğitimi, bilgilendirilmesi, boş zamanlarının değerlendirilmesini ön planda tutmuştur. Böylelikle halk evleri halkın kültürel etkinliklere katılımlarını sağlayarak çağdaş kütüphane hizmetlerine yakın bir görevi yerine getirmiştir.

1950'li yıllara kadar şehir kütüphanesi, umumi kütüphane, maarif kütüphanesi ve şehir kitaplığı gibi değişik adlarla kurulan ve maarif vekaletine bağlı olan bu tür kütüphaneler 1960 yılında Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile "halk kütüphanesi" adını almıştır.

Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün kurulduğu yıllarda ülkemizde Devlet Planlama Teşkilatı da kurulmuştu. Bu yıllar ülkemizde planlı bir dönemin de başlangıcı oldu. Daha önce sözünü ettiğimiz ve aynı yıllarda toplanan Kütüphaneler Komitesinin yayınladığı raporda halk kütüphanelerinin önemi ayrıca vurgulanmıştı. Bu gelişmeler halk kütüphanelerinin örgütlenmesinde de planlı bir dönemin başlangıcı oldu. Bugün İl, İlçe ve Kasabalara kadar örgütlenen halk kütüphaneleri yerleşik olarak hizmet götüremediği yerleşim yerlerine 68 kadar gezici kütüphane ile hizmet vermektedir. Örgütlenmesinde hergün daha olumlu gelişmelerin gözleendiği halk kütüphanelerimizin sayısı 1117'ye ulaşmıştır. Bu kütüphanelerde 418'i kütüphanecilik eğitimi almış 4266 personel hizmet vermektedir. Yılda (Eylül 1994 itibarı ile) 22 milyon 700 bin okuyucunun yararlandığı halk kütüphanelerimizde toplam 10 milyon eser bulunmaktadır (Kütüphaneler G.M. 1994 Eylül ayı istatistikleri).

Milli Kütüphane

Türkiye'de Milli Kütüphane ihtiyacı ve kurulması gereği Cumhuriyetten önce tartışılmaya başlanmıştır. Çeşitli düzeylerdeki tartışma Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir. Ancak bu yıllarda Milli Kütüphane konusunda etkili bir çalışma gözlenememiştir. Almanya'da kütüphanecilik eğitimi alan ve yurda 1930 yılında döndükten sonra da uzun süre Neşriyat Müdürlüğünde çalışan Adnan Ötügen, Milli Kütüphane kurma çalışmalarını da diğer etkinliklerine paralel olarak sürdürmüştür. Bu tarihlerde kütüphanelerin sayısı ve derme durumları dikkate alındığında ulusal bir kütüphane gereksinimi de ortada idi. Bu gereksinim karşılanması için devlet adamlarının da desteği ile 1946 yılında Milli Kütüphane kuruluş çalışmaları

Adnan Ötüken tarafından başlatıldı. 1947 yılında kurulan Milli Kütüphaneye Yardım Derneği'nin de maddi katkıları ile ateşlenen kıvılcım alevlendi ve 1948 yılının Ağustos ayında Milli Kütüphane okuyucuların hizmetine açıldı (Ötüken , 1955: 7).

Milli Kütüphane'nin kuruluşundan iki yıl sonra ülkemizin ilk Kütüphane Kanunu da olan "Milli Kütüphane'nin Kuruluş Kanunu" 23 Mart 1950 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Kütüphanenin kuruluş amacı, işlevleri ve görevlerinin belirlendiği bu kanundan beş yıl sonra hazırlanan ek bir kanunla 'Bibliyografya Enstitüsü' kuruldu. O tarihe kadar Derleme Müdürlüğü tarafından yayınlanan ulusal bibliyografyanın yayını da bu Enstitüye bırakıldı. Bibliyografya Enstitüsü ulusal bibliyografya yanında *Türkiye Makaleler Bibliyografyası*'nın yayınına da başlattı. Hızla gelişen derme ve buna paralel olarak artan personel sayısı çalışmaların sürdürüldüğü binayı yetersiz bıraktı. Bu arada Milli Kütüphane'nin ana binası yanına iki ek bina yapıldı. Ancak bu binalar da kütüphane hizmetlerinin sağlıklı yürütülmesi için yeterli değildi.

Uluslararası literatürde milli kütüphanelerin görevleri arasında sayılan 'ülke yayınına eksiksiz toplamak', 'ulusal bibliyografyalar yayınlamak', 'ülkedeki bibliyografik enformasyon hizmetlerini planlamak', 'kataloglar yayınlamak' (Akbulut ,1983: 3) gibi görevleri yerine getirebilecek bir Türk Milli Kütüphanesinin çağdaş bir bina, yeterli bütçe ve iyi yetişmiş personele gereksinimi vardı. Milli Kütüphane gereksinim duyduğu binaya ancak 1983 yılında kavuşabilmiştir. Ancak personel sıkıntısı ve bütçenin yetersizliği devam etmektedir.

Milli Kütüphanede kullanılan kataloglama ve sınıflama kurallarında da zaman içinde değişimler olmuştur. 1985 yılında AAKK2'nin uygulanmaya başlandığı Kütüphanede otomasyon çalışmaları da büyük ölçüde tamamlanma aşamasındadır. Ulusal bibliyografyalar da bilgisayar destekli olarak yayınlanmaktadır. 1993 yılında Dewey Onlu Sınıflama sisteminin 20. edisyonu da Milli Kütüphane tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Bu gün Milli Kütüphane'de her tür kütüphane materyalinden oluşan bir milyonun üzerindeki dermeyle ayda 100 binin üzerinde okuyucuya hizmet verilmektedir. Bu kütüphanede 40 kadarı kütüphaneci toplam 200 personel görev yapmaktadır.

Üniversite Kütüphaneleri

Türkiye'de üniversite ve araştırma kütüphanelerini ele alırken bağlı oldukları kurumların gelişiminden ayrı düşünmek olası değildir. Bilindiği gibi

üniversiteler var olan bilgilerle eğitim ve öğretimi sürdürürken, diğer taraftan yeni çalışma ve araştırma alanları oluşturmaya çalışırlar. Ülkemizde yükseköğretim Cumhuriyetten önce Medreselerle yürütülürken, Cumhuriyetten sonra çağdaş nitelik kazanmıştır. Üniversitelerin temel işlevleri arasında eğitim-öğretim ve araştırma en başta gelmektedir. Bu işlevlerin yerine getirilmesi ise o güne kadar üretilmiş bilgilerin toplanması, düzenlenmesi ve hizmete sunulması ile mümkündür. Bu işlevleri de üniversite kütüphaneleri yerine getirmektedir.

Çağdaş anlamda bir üniversiteyi, kütüphane olmadan düşünmek mümkün değildir. Bu kütüphaneler de güncel yayınlarla birlikte, bilimsel ve teknolojik eserleri içermelidir. Ayrıca iyi bir hizmet için gerekli yetişmiş personel ve yeterli bütçe ile destekli bir kütüphaneye sahip olmayan üniversitelerin verdiği eğitim ve yaptırdığı araştırmaların niteliğinden söz etmek akılcı değildir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlıların bir uzantısı olan Darülfünun'un devam ettiği gözleniyor. 1950'li yıllarda sayısı üç olan üniversitelerimiz, 1960'lı yıllarda yediye yükselmiştir. Bu tarihten onüç yıl sonra üniversitelerimizin sayısı 12 ile sınırlı iken, bu sayı 1978 yılında 19'a yükselmiştir. 1981 yılında kabul edilen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile yapılan yeni düzenlemeler ve 1982 yılında yeni kurulan üniversitelerle ülkemizdeki üniversite sayısı 27'ye yükselmiştir. Üniversiteler içinde kütüphaneler Kütüphane Dokümantasyon Daire Başkanlıklarına bağlı olarak hizmet vermektedirler. Bugün ülkemizde kuruluş çalışmaları tamamlanmış 52 üniversite üç özel vakıf üniversitesi ve iki yüksek teknoloji enstitüsü bulunmaktadır. Bu üniversitelerin küçük bir bölümünde kütüphaneler henüz kurulma aşamasındadır. Diğer üniversitelerin çoğunun kütüphanesinde otomasyon çalışmaları sürmekte, bunların bir kısmında otomasyon işlemleri tamamlanmış durumdadır. Otomasyonunu tamamlamış üniversite Kütüphanelerimiz ulusal ve uluslararası bilgi ağlarına (TÜVAKA, EARN, Internet gibi) da bağlı olarak hizmet vermektedir.

Ülkemizdeki üniversitelerin kütüphanelerinde genel olarak dört milyon üçyüz bin kitap, bir milyon ikiyüz bin dolayında süreli yayın ve çeşitli kütüphane materyalleri bulunmaktadır. Bu derme 275'i kütüphanecilik eğitimi görmüş 1350 personel ile hizmete sunulmaktadır (Üniversite Kütüphaneleri, 1994). Böylelikle üniversite kütüphanelerimiz hem eğitim ve öğretimi desteklerken hem de araştırma ve geliştirme çalışmalarına kaynaklık yapmaktadır.

Türkiye'de bilimsel çalışmaları desteklemek ve üniversite ve diğer araştırma kurumlarındaki araştırmacılara hizmet vermek amacı ile 1983 yılın-

da Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi kurulmuştur (Resmi Gazete, 18225: 21 Kasım 1983). Bu merkez bugün 8500 dergi, 23' kütüphanecilik eğitimi görmüş 60 personel ile hizmet sunmaktadır. Bu Merkezde uluslararası bilgi bankalarından yayın taraması yapılmakta, danışma hizmeti, yayın fotokopisi ve Türkiye niversitelerinde yapılan lisansüstü tez veri tabanından ücretsiz olarak hizmet verilmektedir.

Okul Kütüphaneleri

Ülkemizde okul kütüphanesi olarak mesleki, teknik ve genel konulu eğitim veren orta dereceli okullarda yer alan yedi bin kütüphaneden söz edilmektedir. Yüksek okul ve benzeri kurumlarda yer alan kütüphaneler bu kapsam dışında tutulmaktadır. Türkiye'de sayı olarak en büyük oranı okul kütüphaneleri oluşturmaktadır. 15 milyon dermeye sahip olmalarına karşın bu kütüphanelerin işlevsel olduklarını söylemek güçtür. Bunun da özünde genel eğitim politikası, okul kütüphaneciliğinin kendine özgü bir yapıya sahip olmaması ve genel btçeden ayrılan paydaki yetersizlik (Soysal, 1971: 132) yatmaktadır.

Okul kütüphanelerinin bağlı olduğu Milli Eğitim Bakanlığı'nın her okulda bir kütüphane açılması, kütüphanesi olan okulların da bunu geliştirmesi yolundaki genelgesi (Atatuğ, 1982: 61) bu kütüphanelerimizin durumunu düzeltmek için yeterli olmamaktadır. Yapılan uygulamalardaki eksiklikler, kaynak yetersizliği ve kütüphaneci kadrolarının yokluğu gibi nedenler okul kütüphanelerinin etkin bir şekilde hizmet vermelerini engellemektedir. Bununla birlikte orta dereceli okullarda Kütüphanecilik derslerinin seçmeli olarak okutulması ve son yıllarda kimi özel okulların kütüphane konusunda yaptıkları olumlu çalışmalar sevindiricidir.

Araştırma Kütüphaneleri

Ülkemizde araştırma kütüphaneleri ele alınırken niversite Kütüphaneleri ve Milli Kütüphane de aynı kapsam içinde ele alınmaktadır. Ancak bu yazıda Milli Kütüphane ve niversite Kütüphanelerinin gelişimine ayrıca yer verildiği için burada sadece zel Araştırma Kütüphanelerinden söz edilecektir.

Türkiye'de zel Araştırma Kütüphaneleri iki farklı yapı içinde örgütlenmiştir. Bunlardan ilki devlet sektörüdür. Devlet sektöründeki araştırmalara kaynaklık eden Kütüphanelerin başında Başbakanlığa bağlı olarak hizmet veren TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu), Atom Enerjisi Kurumu, DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), ve TSE (Türk Standart-

lar Enstitüsü) kütüphaneleri gelmektedir. Bunların yanında Savunma, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Sanayi ve Teknoloji, Sağlık, Ulaştırma, İmar ve İskân Bakanlıklarının bünyesinde de araştırma birimleri gözlenmektedir. Bu araştırma birimlerinde bilimsel ve teknik konularda yapılan araştırma ve geliştirme çalışmaları desteklenmektedir.

Yapılan araştırmaların basılı ve basılı olmayan bilgi kaynakları ile desteklenmesi ve yeni araştırmalara ışık tutacak yayınların sağlanması da bu kurumlarda örgütlenmiş bilgi merkezleri aracılığı ile mümkün olmaktadır.

İkinci örgütlenme biçimi ise özel sektördeki yapılanmadır. Türk özel Sektörü içinde devlet destekli ya da vakıf ve birliklerin bünyesinde kurulan araştırma birimleri araştırma ve geliştirme çalışmalarına öncülük etmektedir. Bunun yanında tamamen özel teşebbüsle kurulan kuruluşlar da araştırma ve geliştirme çalışmalarına önem vermektedirler. Türk özel Sektöründe örgütlenmiş araştırma kurumlarının oluşturulması 1970'li yıllara dayanmaktadır. Bu kuruluşlar kalite kontrol amaçlı ve daha çok ürün geliştirmeye yönelik birimler olarak teşekkül etmişlerdir (TBP, 1984: 39).

Özel Sektörde örgütlenmiş araştırma merkezleri ve kütüphaneler arasında da ASELSAN (Askeri Elektronik Sanayii), Koç Holding AR-GE Merkezi, Türkiye Şişe Cam Sanayii (Çakın, 1992: 30) ve Türkiye Çimento Üreticileri Birliği Araştırma ve Geliştirme Merkezi sayılabilir.

Kütüphane Dernekleri

Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) 1949 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacı kütüphaneciliğin ve kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesini sağlamaktır. TKD bunu gerçekleştirmek için mesleki kurslar, seminerler, konferanslar düzenlemektedir. Bu bağlamda 1952 yılından beri ilkin *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* ve şimdiki adıyla *Türk Kütüphaneciliği* dergisini çıkarmaktadır. Bu dergi ile kütüphanecilerin bilimsel ve mesleki bilgileri güncel tutulmaya çalışılmakta ve meslektaşların kendilerini geliştirmelerine yardımcı olunmaktadır. TKD ayrıca 1964 yılında Kütüphane Haftası'nın kutlanmasına öncülük etmiştir. O yıldan beri de hafta kutlamalarına etkin olarak katılmaktadır.

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK) üniversite ve diğer araştırma kurumlarında çalışan kütüphanecilerin üyesi oldukları bir dernektir. Bu kurumlarda çalışan kütüphanecileri yönlendirmek, desteklemek, eğitmek ve diğer meslektaşlarıyla biraraya gelmelerini sağlamak amaç

edinilmiştir. Dernek görevlerinin en başında üniversite yönetimlerine, kamu ve özel sektör yöneticilerine kütüphane hizmetleriyle ilgili çalışmalarında yardımcı olmak gelmektedir.

Sonuç

Bu kadar kısa ve genel bir yazıda Türkiye Kütüphaneciliğini ve Kütüphanelerini ayrıntılı olarak incelemek olası değildir. Bu yazıda Kütüphanelerimizin genel durumu ele alınmıştır. Türk Kütüphaneciliği ve kütüphaneleri hakkında bilgi edinmek isteyenlere kısaca ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Akbulut, Mustafa. "Milli Kütüphaneler" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 33, 1(1984), 1-10.
- Artukoğlu, Adil. "Türkiye'de Kütüphanecilik Eğitimine Genel Bir Bakış" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 28, 1-2 (1979),1-11.
- Atatug, Feridettin. "Okul Kütüphaneleri Açıkoturumu" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 31, 2 (1982), 55-66.
- Baysal, Jale. "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümünün 20 Yıllık Tarihçesi: 1964-1984" *Kütüphanecilik Dergisi* 1 (1987), 5-15.
- Çakın, İrfan. "Araştırma Faaliyetleri ve Kütüphaneler" *Kütüphanecilik Dergisi* 3 (1992), 27-38.
- Dewey, John. *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. Ankara: Maarif Vekaleti, 1952.
- Ersoy, Osman. *Kütüphaneciliğimizin Sorunları*. Ankara: (Yayl.y), 1966.
- Halk Kütüphanelerinin Suret-i Tesis ve Usul-ü İdaresi*. İstanbul: (Yayl.y.), 1925.
- Halk ve Çocuk Kütüphanelerinin Dünü ve Bugünü*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991.
- Koşay, Hamit Zübeyr. "Kütüphanelere Dair" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 9. 1-2 (1960), 36-40.
- Kütüphaneler Genel Müdürlüğü 1994 Yılı Eylül Ayı İstatistikleri*. (Yayınlanmamış rapor, Ankara, 1994)
- Kütüphaneler Komitesi Raporu*. Ankara: Maarif Vekaleti, 1961.
- Ötüken, Adnan. "Milli Kütüphane Nasıl Kuruldu" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 4, 1 (1955), 1-40.
- Ötüken, Adnan. "Prof. Helmut Ritter'in İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Mühim Bir Raporu" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 6, 1-2 (1957), 36-46.
- Ötüken, Adnan. "Türkiye'de Kütüphanecilik Öğretiminin Tarihçesi" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 6, 1-2 (1957), 1-35.
- Soysal, Özer. "Kütüphaneciliğimizin Ana Sorunları ve Okul Kütüphanesi" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 20, 3 (1971), 131-135.
- Stummvoll, Joseph. "Yeni Türkiye'de Kütüphanecilik" *Aydın Tarihi* 23, (1975).
- T.C. Resmi Gazete*. 18228. sayı, (21 Kasım 1983). Ankara: Başbakanlık, 1983.
- Thompson, Lawrence S. *Türkiye Kütüphanelerini Geliştirme Raporu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1952.
- Türk Bilim Politikası 1983-2003*. Ankara: Devlet Bakanlığı, 1984.
- Üniversite Kütüphaneleri / Yayına Hazırlayan Hasan Çelikoğlu*. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, 1994.